

Ilse Bolscher,
Helge Bonset,
Frank 't Hart &
Margot de Wit
Een handreiking voor
vernieuwing

Een themanummer over Nederlands in de Tweede Fase. De aanleiding zal duidelijk zijn: na vele jaren liggen er redelijk definitieve voorstellen ter tafel voor het examen en het examenprogramma Nederlands in HAVO en vwo. De Vakontwikkelgroep Nederlands stelde ze op; de staatssecretaris van OC&W veranderde ze op een aantal punten ingrijpend (literatuur, onderwerpsgebied bij lezen, kennis over taal, argumentatie); de Tweede Kamer floot haar op één van die punten (literatuur) weer grotendeels terug. Ook als je het eindresultaat van al deze strijd en discussie positief beoordeelt (en dat doen wij, in grote lijnen), kun je er niet omheen dat het proces geen prijs verdient voor doorzichtige besluitvorming...

Hoe dit zij, de voorstellen zullen in 1998 realiteit worden, wanneer de Tweede Fase landelijk wordt ingevoerd. Secties en leraren Nederlands zullen vóór die tijd nog veel energie moeten steken in het afstemmen van hun onderwijs op de nieuwe realiteit. Met dit themanummer willen we hen daarbij een handreiking bieden. We hopen dat het kan dienen om ideeën op te doen en te bediscussieren, en vervolgens keuzes te maken en routes te bepalen voor het toekomstige Tweede-Fase-onderwijs. Net als het hele studiehuis-concept, laten de voorstellen van de Vakontwikkelgroep Nederlands namelijk voldoende ruimte open voor zulke eigen keuzes en invullingen.

Toen wij de inhoud bepaalden voor dit themanummer, zijn we uitgegaan van de vraag: *wat zijn nu precies de voornaamste veranderingen die de Vakontwikkelgroep Nederlands voorstelt?* Per onderdeel van het vak hebben we die nagegaan, en auteurs aangezocht er hun licht over te laten schijnen. Het resultaat verantwoorden we hieronder.

De eerste afdeling van het themanummer gaat in op de algemene vernieuwingen *studiehuis en leren leren*, en hun consequenties voor het onderwijs Nederlands. Wat het studiehuis is en wat de plaats kan zijn van Nederlands daarbinnen, komt aan de orde in een interview met Clan Visser 't Hooft, door Helge Bonset. Zij reageert daarbij ook op de examenvoorstellen Nederlands. Dan volgen twee praktijkvoorbeelden: Ed van Wijk van de RKSG Marianum en Jo Tegels van het Jacobuscollege schetsen hoe hun secties en zij al een tijdje bezig zijn het onderwijs Nederlands in het studiehuis vorm te geven. Tenslotte gaan Gert Rijlaarsdam en Helge Bonset in op de vraag wat 'leren leren' nu eigenlijk inhoudt. Ze demonstrenen een en ander aan de hand van bestaande schoolboeken Nederlands.

De tweede afdeling behandelt de *mondelinge taalvaardigheid*. De Vakontwikkelgroep Nederlands heeft in haar voorstellen eindelijk een duidelijke plaats ingeruimd voor dit onderdeel, in de vorm van referaat, of discussie/debat, of een combinatie van beide. Dat betekent, gezien de praktijk van de afgelopen decennia waarin veel leraren niets deden aan mondelinge taalvaardigheid, een flinke vernieuwing. Gert Hendriks van het Rotterdamse Libanon-lyceum was niet zo'n leraar. Hij schetst in zijn artikel hoe zijn sectie en hij al jarenlang met succes onderwijs geven in spreekbeurt en discussie, op een school met 40 procent allochtone leerlingen. Frank 't Hart bespreekt daarna de reeks case-studies *Spreeken en luisteren in de tweede fase* die de SLO de afgelopen jaren uitbracht (waarin trouwens ook het Libanon wordt geportretteerd). Tot slot van deze afdeling recenseert Frank Vermunt *Spreekend onderwijs*: de eerste methode die geheel is gewijd aan de mondelinge taalvaardigheid.

In de derde afdeling staat *schrijfvaardigheid* centraal. De voornaamste vernieuwingen die de Vakontwikkelgroep hier heeft voorgesteld, zijn de invoering van het schrijfdossier en de daarop aansluitende gedocumenteerde tekst als examenvorm. Naar onze inschatting zullen veel leraren Nederlands zich afvragen hoe ze dit vorm moeten gaan geven. Theo Witte en Gert Rijlaarsdam laten in hun artikel zien dat dat niet verwonderlijk is: er liggen voor de invulling van schrijfdossier en gedocumenteerde tekst, naast enkele verplichtingen, heel wat legitieme keuzemogelijkheden. Zij schetsen die heel systematisch en leveren daarmee het begin van een 'mini-didactiek Schrijven' voor de Tweede Fase.

Een andere belangrijke vernieuwing is de duidelijke plaats die de Vakontwikkelgroep heeft ingeruimd voor informatie- en communicatietechnologie. In dat kader gaat Pierre Satijn in op de noodzakelijke rol van de computer in het schrijfonderwijs. De laatste bijdrage van deze afdeling is een recensie van Antoine Braet's recente didactiekboekje *Schrijfvaardigheid Nederlands*, door Margot de Wit.

De vierde afdeling is *leesvaardigheid*. De enige grote vernieuwing die de Vakontwikkelgroep hier had voorgesteld, is door de staatssecretaris geschrapt. Het betrof de invoering van een onderwerpsgebied dat in het voorexamenjaar aan de orde zou komen, en waarop tenminste een van de teksten op het examen betrekking zou hebben. Wij hebben toch een polemiëk over het onderwerpsgebied in dit nummer opgenomen, omdat daarin vragen aan de orde komen die voor het leesvaardigheidsonderwijs van belang zijn, en blijven. Korrie van Helvert houdt een pleidooi vóór het onderwerpsgebied, Alex van de Kerkhof ertegen. Beide auteurs reageren ook op elkaars pleidooien.

In de vijfde afdeling, *argumenteren*, neemt het artikel van Ron Oostdam een eenzame plaats in. De aandacht voor argumenteren in de examenvoorstellen voor Nederlands vloeit maar ten dele voort uit het werk van de Vakontwikkelgroep. De staatssecretaris heeft het aandeel van argumenteren sterk verzwaaard door in de examens Nederlands opna-

me van het onderdeel argumentatieleer uit de voorstellen voor het vak filosofie verplicht te stellen. Ron Oostdam is niet tegen argumenteren bij Nederlands, maar dit vindt hij geen goede zaak.

De zesde en laatste afdeling is gewijd aan *literatuur*. De enige grote vernieuwing die de Vakontwikkelgroep hier heeft voorgesteld is de invoering van het leesdossier. Ilse Bolscher schetst de praktijk op het Over Betuwe College in Bemmelen, waar de sectie Nederlands al werkt met een leesdossier, inclusief leesautobiografie en balansverslag.

Dan volgt een polemiëk. Koos Hawinkels betoogt dat de Vakontwikkelgroep ten onrechte geen voorstellen heeft gedaan om het literatuuronderwijs een meer intercultureel karakter te geven. Theo Witte verdedigt in zijn reactie de voorstellen van de Vakontwikkelgroep.

Een ander belangrijk vernieuwingsvoorstel is niet afkomstig uit de Vakontwikkelgroep, maar uit de Stuurgroep Tweede Fase: vakoverstijgend literatuuronderwijs. Even zag het ernaar uit dat de staatssecretaris dit aan alle scholen verplicht zou voorschrijven, maar de Tweede Kamer heeft haar hierin afgeremd. Alleen de verplichting tot één gemeenschappelijk eindcijfer voor literatuur vanuit alle talen is overgebleven. Dat neemt niet weg dat vakoverstijgend, of 'geïntegreerd' literatuuronderwijs een interessante optie blijft. Bram Kox en Ton Noot van het Heerbeekcollege schetsen de praktijk die ze in de afgelopen jaren hebben opgebouwd, en de opzet van een literatuurmethode die ze binnenkort zullen uitbrengen. Verderop in het nummer kondigt Theo Hoebers de oprichting van het Netwerk Geïntegreerd Literatuuronderwijs aan. De afdeling literatuur sluit af met twee recensies: een van Ruud Kraaijevelds recente methode *Literatuur lezen*, door Robert Rosenboom, en een van Piet Calis' aloude maar recent herziene *Onze literatuur*, door Kees van Beek.

Het themanummer sluit af met de boven al genoemde aankondiging van Theo Hoebers, en met een overzicht van de plannen voor nieuwe Tweede-Fase-methoden van de educatieve uitgevers. Niet alle uitgevers willen

foto: Chris van Houts

op dit moment al evenveel informatie kwijt, zult u merken ...

Waarschijnlijk is het niet te vermijden dat lezers in een themanummer over zo'n breed gebied als 'de Tweede Fase' zaken zullen missen. Twee van die zaken willen wij nog wel verantwoorden. De toestand rondom *Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) 1* – waarvan literatuur deel uitmaakt – was op het moment van samenstelling van dit nummer zo onduidelijk dat de door ons benaderde auteur geen heil zag in het schrijven van een bijdrage. Dat *Kennis over taal en taalverschijnselen*, als examenonderdeel voorgesteld door de vakontwikkelgroep Nederlands, niet aan de orde komt, vloeit voort uit het feit dat de staatssecretaris dit geschrapt heeft uit het examenprogramma. En anders dan bij het onderwerpsgebied voor leesvaardigheid zagen wij geen reden er toch een bijdrage aan te wijden.

Dit themanummer kwam tot mede tot stand dankzij financiële bijdragen van de SLO (Project Nederlands) en het CPS.

Wij wensen u uiteraard veel leesplezier met dit themanummer, maar ook méér dan dat. We hopen dat u het zult kunnen en willen gebruiken op de manier die wij schetsten aan het begin: als handreiking bij de invulling van uw onderwijs Nederlands in de Tweede Fase.

De gastredactie